Ugdyti pasaulio lietuvį

Sandra Bernotaitė

„Prabilti lietuviškai, šia namų kalba viešumoje yra tarsi įžengti į gyvatvorės saugomą slaptą sodą, uždarą žalią erdvę, paslėptą nuo žvilgsnių“, – pasakoja Irena Mačiulytė-Guilford savo romane „Glėbys“. Ji prisimena, kaip močiutė sykį prabilo lietuviškai, būdama už namų zonos, ir tai sukėlė siaubą: kaip galima tai, kas privatu, netgi slepiama, tarsi nepriimtina amerikietiškos terpės viešumoje, išnešti pasaulin?

Man teko dalyvauti Melburno lietuvių surengtame piknike, kur „koaliukai“ – darželinukai ir mokiniai – rinkosi su tėveliais pas mokyklos organizatorių šeimą, gyvenančią rajone už miesto, eukaliptų miškelio prieglobstyje. Tuomet dar nežinojome, kad artėja audrų savaitė, tie eukaliptai ims lūžti ir virsti ant namų, ir jau nebetiks žodis „prieglobstis“.

Vaikų piknike buvo daugiau negu suaugusiųjų, bent taip atrodė. Moterų buvo daugiau negu vyrų. Du vyrai buvo kitataučiai, nekalbantys lietuviškai, visi kiti – kalbantys lietuviškai. Galima buvo spėlioti, kad galbūt tie vyrai, kurie su šeima į pikniką išvis neatvyko, yra taip pat nelietuviai.

Mano hipotezė tokia: kai mama lietuvė – vaikas mokomas lietuvių kalbos; kai vien tik tėvas lietuvis – vaikas nemokomas lietuvių kalbos. Žinoma, reiktų surinkti gausesnę statistiką, bet iš pirmo žvilgsnio, taip pat paklausinėjus kitų lietuvių, galima daryti tvirtą prielaidą, kad vyrai lietuviai rūpinasi lietuvių kalbos išsaugojimu šeimoje tik išimties atveju. Kita vertus, nedaug teko matyti lietuvių, vedusių kitatautes. O tais atvejais, kuriuos mačiau, žmonos tapatybė nusvėrė lietuviškąją. Gal dėl to, kad motinos su vaikais daugiau bendrauja?

Viena mama pikniko metu man tarė: „Vaikus reikia supažindinti su kalba iki šešerių metų. Tas amžiaus tarpsnis nulemia, ar gimtąja kalba išvis bus susidomėta.“ Kaip supratau, tai viena svarbiausiųjų priežasčių, dėl kurių dauguma tėvų aukoja savo poilsio laiką, leisdami vaikus į sekmadieninę mokyklą.

Vaikų lietuvių kalbos lygis buvo skirtingas, bet man pasirodė, kad visi supranta lietuviškai. Lietuvės ir filipiniečio dukrytė, kuriai gal dveji metukai, atrodė labai išsigandusi, kai jai pasiūliau pasimatuoti blizgančią cilindrinę skrybėlę, ir vos neapsiverkė. Paskui supratau, kad ją traumuoja ne tiek svetima aplinka, kiek tai, kad toji aplinka yra lietuviška. Jos mama papasakojo, kad reikėjo daug laiko, kol dukra suvokė, jog yra pusiau lietuvė. Ją ištiko šokas. Padėjo tai, kad mergaitė susipažino su australiška aplinka, kurioje sugyvena įvairių tautybių šeimos, tarpusavyje kalbančios savo gimtąja kalba. Vieną dieną, vaikščiodama parke, filipiniečio ir lietuvės dukra išgirdo savo kalba bendraujančius vokiečius. „Jie kitokie. Mes irgi kitokie!“ Vaikui tai reiškė, kad „mes irgi normalūs“.

Vaikams labai svarbu būti tokiems, kaip visi „normalūs žmonės“. Australiškame darželyje visi kalba angliškai. Darželio užduotis – supažindinti su australiška kultūra, parengti vaiką mokyklai, studijoms, integracijai į visuomenę. Ir toji integracija vyksta gan sklandžiai, nes vaikams instinktyviai svarbesnė jų bendraamžių aplinka, o ne tėvai ir jų kultūra. Gerai, jeigu jie sumoja, jog tai tik viena kultūros sala australiškosios kultūros vandenyne.

Darželyje, parke, mokykloje vaikas išmoksta būti socialus, perima kitų vaikų manieras, žaidimus, humorą, kalbą ir vietinį akcentą. Turbūt reikia tai priimti kaip duotybę: jeigu vaikas gimė ir auga Australijoje, tai yra jo tėvynė. Vadinasi, Lietuva tokiam vaikui bus *jo tėvų tėvynė*. Santykis su tėvų tėvyne priklausys nuo santykio su tėvais.

Kaip žinome, santykis su tėvais retai kada būna nekonfliktinis. Ir meilė tėvams veikiau mitas negu tikrovė. Tėvai yra išgyvenimas, saugumas, maistas ir prieglobstis. Bet tėvai dar nėra meilė. Ir meilės tėvynei, taip išeitų, neįmanoma įskiepyti su meile tėvams. Abi meilės yra iliuzijos. Tad kam reikalinga lietuvių kalba? Kodėl taip svarbu jos mokytis?

Lietuvių kalba yra lietuvių kultūros ašis, svarbiausias lietuviškos tapatybės bruožas. Per kalbą pajuntame ir perimame savo tautos pasaulėvoką. Užsienyje gimusiems vaikams toji pasaulėvoka bus dalinai pažįstama per ryšį su tėvais (ar vien mama). Tėvynės pažinimas – tai savo motinos pažinimas. Motinos pažinimas – tai susipažinimas ne tik su jos tėvyne, bet ir su savo etnine istorija.

Ar etninė kilmė išties nėra mitas? Ar nebijo mamos, kad bemokydamos vaikus lietuvių tarties sugadins australišką akcentą?

Išties vaikui tik geriau dėl to, kad jis mokės daugiau kalbų. Mokėti antrą kalbą – pažinti pasaulio reliatyvumą, gebėti suprasti kitą, nebūti fanatiškam ir bukam. Vadinasi, lietuvių kalba turėtų sužadinti vaikuose smalsumą, plėsti akiratį.

Abejoju, ar lietuvių kalbą jie privalo pamilti – ir išvis, ar įmanoma priversti kitą pamilti kalbą? Bet tikiu, kad kitą galima užkrėsti meile kalbai. Todėl tos mamos, kurios pačios myli kalbą, turbūt gebės ja, tąja meile, užkrėsti ir savo vaikus.

Kai mama pataikauja vaikui ir kalba su juo ar ja angliškai, nors puikiai suvokia, kad vaikas atsakinėja angliškai tik todėl, kad tingi ar bando palenkti mamą savo pusėn, tai atrodo negerai. Kaltės jausmo dėl to vaikai neturi. Galbūt vaikai nesąmoningai siekia padėti mamai integruotis į australišką visuomenę? Esu girdėjusi ar nujautusi, kad vaikui nesmagu ir gėda už savo tėvus, sunkiai ir su stipriu akcentu bandančius susikalbėti viešoje vietoje. Kai indai tėvai sėdi traukinyje, o vaikai plepa su kitais vaikais sklandžia australų kalba, supranti iš visų žvilgsnių, kas vyksta.

Tėvai niekada neišmoks kalbėti angliškai taip puikiai, kaip jų vaikai. Vaikai yra vietiniai, tėvai – amžini emigrantai, nepritapėliai. Vaikai yra tėvų bilietas į šią šalį. Todėl vaikų statusas aukštesnis negu tėvų! Tad kaip galima tikėtis iš vaiko pagarbos tai svetimai tėvų kalbai ir svetimam tėvų akcentui, jeigu jis neneša sėkmės jų tėvynės aplinkoje?

Kitaip atsitinka, kai tėvai nusiveža vaikus į savo tėvynę: ten vaikai pasijunta nejaukiai. Pirmiausia, jie atsiduria šalyje, kur jų tėvai jaučiasi puikiai ir kur tėvų kalba skamba visur. Šokas. Vaikas nutyla. Čia ne jo kompetencijos zona. Girdėjau apie atvejus, kai vaikai, kurį laiką patylėję, staiga prabyla savo tėvų kalba. Jie prisitaiko prie aplinkos. Argi ne tai svarbiausia mažam žmogui: gebėti greitai prisitaikyti prie aplinkos ir likti saugiam? Socialumas – viena svarbiausių žmogaus išgyvenimui reikalingų savybių, vaikas dėl to neturi būti nei gėdinamas, nei baudžiamas.

Lietuvių kalba kaip sala. Lietuvių kalbos stalčiukas arba kalbų jungtukas – galvoje. Ar nėra taip, kad sekmadieninėse lietuvių mokyklose praleidžiame svarbų momentą: nedirbame su tėvais? Nemokome lietuvių kalbos ir kultūros pačių tėvų, nelaviname visų lietuvių? Svarbu kalbėtis ir dirbti su motinomis: paklausti jų, kodėl jos pasiduoda vaiko velniukui, kodėl nusileidžia ir kalba vaiko kalba. Argi nepasitiki savo autoritetu ir įtaka vaikui? Kitas klausimas: ar bando mokyti savo

vaikus prievarta, ar konfliktuoja dėl kalbos? Nes tai gali greitai atgrasyti nuo mokymosi. Na, o filosofiškai klausti „kam ta lietuvių kalba vaikui kosmopolitui?“ – turbūt nereikia. Bet šitas klausiamas irgi, deja, iškyla, ir ne tik svetur gyvenantiems.

Filipiniečio žmona tarstelėjo: „Sunki ta mūsų kalba…“ Tikrai? O aš nepamenu, kad būtų tekę jos mokytis. Vaikai to irgi neatsimins. Jiems lietuvių kalba nėra sunkesnė už kokią kitą užsienio kalbą – jeigu ji ateina per pajautimą, o ne per protą. Kalba išties ateina per pajautimą, pakartojimus, aplinką, kurioje lietuviškai kalbama nuolat arba bent jau labai dažnai.

Kai kurie žmonės samdo aukles užsienietes, su kuriomis vaikai kalba jų kalba ir išmoksta be pastangų. Gal čia yra kelias į kalbos prisijaukinimą? Žmogus, kuris nėra mama ar tėtis, kuris nereikalauja kalbėti savo kalba, kuris nemano, kad jo kalba yra ypatinga tam vaikui, kuris pripažįsta, kad ši kalba yra ne gimtoji. Šiame santykyje nėra prievartos, pareigos, tik bendravimas ir žaidimas.

Įsivaizduokime, kad jokia kalba mums nėra gimtoji – bet gimtoji yra aplinka, kurioje kalbama ta ar kita kalba. Tuomet reiktų mokyti kalbos ne per žodyną ar gramatiką, o kalbą vartoti kaip įrankį, leidžiantį supažindinti su kultūrine aplinka, legendomis ir mitais, žmonėmis ir gamtovaizdžiu. Kitaip tariant, pamokų tikslas turėtų būti ne lietuvių kalba, o *lietuvių kultūra*. Tai būtų labai naudingos pamokos ne tik emigrantų vaikams, bet ir Lietuvoje gimusiems žmonėms.

Įdomus reiškinys: Vilniuje (ir galbūt kituose miestuose) turtingi žmonės leidžia savo vaikus į tarptautines mokyklas, kuriose pamokos vedamos vien angliškai. Daugiau nei pusė vaikų tokiose mokyklose – etniniai lietuviai iš lietuviškai kalbančių šeimų. Metinis vyresniųjų klasių mokinio mokestis 12 tūkst. eurų. Viena tarptautinės mokyklos pedagogė interviu pasakė: „Išugdome pasaulio pilietį.“ Lietuvių kalbos pamoka vyksta penkis kartus per savaitę, tik tiek. Kaip turtinamas lietuvių kalbos žodynas, jeigu visi dalykai aptariami angliškai? Sunku atsikratyti nuojautos, kad šie jauni žmonės rengiami ne tik studijoms, bet ir gyvenimui svetur.

O kas, jeigu ugdytume ne pasaulio pilietį, o *pasaulio lietuvį*?

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje ir žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik

prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS